

Операција „Текбир“: слом настојања снага Армије РБиХ да овладају српским положајима у ширем рејону Сарајева

Оригинални научни чланак

Георгије Вулић

Универзитет у Источном Сарајеву, Институт историјских наука, Пале, Босна и Херцеговина
georgijevulic999@gmail.com

Током комплетног Одбрамбено-отаџбинског рата снаге Армије РБиХ покушавале су да разбију српске линије фронта у Сарајеву и његовој околини. У складу са таквим наумима, оне су током јуна и јула 1995. године извеле до тада највећу операцију на овом простору, названу „Т“ или „Текбир“. На основу доступне архивске грађе и литературе, у раду су хронолошки представљени догађаји везани за ову ратну операцију, а анализирани су и узроци њеног неуспјеха. Знатно малобројније српске снаге успјеле су у највећој мјери да очувају своје положаје, а за такав успјех поднесена је изузетно велика жртва, нарочито ако узмемо у обзир број погинулих припадника Сарајевско-романијског корпуса Војске Републике Српске током ове операције. Поменута дешавања представљају уједно и посљедњи велики покушај јединица Армије РБиХ да заузму онај дио Сарајева који се налазио под контролом Војске Републике Српске, па ће линија разграничења на овом простору остати готово непромијењена све до потписивања Дејтонског мировног споразума.

Кључне ријечи:

Сарајевско-романијски корпус, Војска Републике Српске, Сарајево, офанзива, одбрана

Operation „Tekbir“: Crushing of efforts by the forces of the so-called Army of RBiH to take control of Serbian positions in the wider area of Sarajevo

Georgije Vulić

University of East Sarajevo, Institute of Historical Studies, Pale, Bosnia and Herzegovina
georgijevulic999@gmail.com

The wider Sarajevo region was throughout the entire Defensive-patriotic war the scene of fierce conflicts between the forces of the VRS (Army of Republika Srpska) and the so-called Army of Bosnia and Herzegovina. Due to its significant strategic importance and propaganda potential, this area garnered the attention of the majority of European and global public opinion. The Muslim forces launched their largest offensive operation in this area during June 1995. Despite initial partial successes, this action gradually lost momentum, and Serbian formations managed to consolidate their ranks. As a result, VRS units were able to maintain control over most of the territory they held before the start of Operation „Tekbir“. This success came at a great cost, considering the number of VRS soldiers who lost their lives. The attacking forces suffered considerably higher losses. The aim of this study was to chronologically present the course of the Muslim offensive operation „Tekbir“ based on available sources and literature, and attempt to illustrate its significance for both sides in the conflict. Taking into account all available facts, we concluded that this operation represented a significant

defeat for the so-called Army of Bosnia and Herzegovina, as they were unable to significantly alter their position in the wider Sarajevo region until the end of the war.

Key words:

Sarajevo-Romanija Corps, Army of Republika Srpska, Sarajevo, offensive, defense

Увод

Сарајево је током Одбрамбено-отаџбинског рата било у центру пажње домаће и свјетске јавности. Веома често су дешавања у овом граду засјењивала све оно што се догађало у осталим дијеловима Босне и Херцеговине (Šadinlija, 2014). Прича о наводној „опсади главног града“ остала је у бошњачкој и знатном дијелу међународне јавности актуелна и до данас, а управо је тај наратив овом граду додатно давао на значају широм свијета. Рат се одвијао уз готово непрекидан пренос свјетских медија.

Током ратних дејстава Сарајевско-романијски корпус Војске Републике Српске (даље у тексту: СРК ВРС) суочавао се са више различитих корпуса Армије РБиХ. Бројчано је био знатно надмашен од Првог (сарајевског) корпуса Армије РБиХ, који је у просјеку бројао преко 78.000 бораца (Ajnadžić, 2012). Са друге стране, СРК је у просјеку бројао око 13.000 припадника (Ковачевић, 2018). Неопходно је истаћи и да се СРК у спољном обручу суочавао и са јединицама Хрватског вијећа одбране (даље у тексту: ХВО). Услјед такве ситуације, СРК ВРС није предузимао веће офанзивне операције, а најважније је било очувати животе српског становништва у Сарајеву и околини. Тактички напади ВРС имали су на овом простору обично за циљ побољшање одређених локалних положаја, као и сламање офанзива Армије РБиХ (Israeli et al., 2020).

Када се узме у обзир број јединица и укупно борбено дјеловање, може се закључити да је 1. корпус Армије РБиХ своје главне снаге током цијелог рата ангажовао на унутрашњем дијелу сарајевског ратишта. Тежиште дјеловања снага овог корпуса на унутрашњем дијелу фронта било је усмјерено на пробој линија на правцима: Сарајево (ужи дио)-Вогошћа; Сарајево-Рајловац; Сарајево-Илица-Хацићи и Бутмир-Соколовић Колонија-Храсница. Замишљено је било да се јединице 1. корпуса које су дјеловале на поменутом подручју споје са снагама које су дејствовале на спољним операцијским правцима ка Сарајеву. На тај начин би дошло до „деблокаде Сарајева“, а СРК би практично био доведен до потпуног уништења (Radinović, 2004).

На другој страни, основни задаци СРК били су:

- „1. Одбрана српских дијелова града Сарајева и његова подјела на српски и муслиманско-хрватски дио;
2. Успостављање јединствене територије Сарајевско-романијске регије (повезивање општина Хацићи, Илица, Рајловац, Вогошћа и Илијаш са источним дијеловима сарајевских општина Стари град, Пале и Соколац);

3. Спречавање пробоја тзв. Армије РБиХ из Сарајева према Зеници и спајања 1. и 3. корпуса Армије БиХ;
4. Успостављање широког коридора између Сарајевско-романијске регије и Херцеговине;
5. Спречавање продора тзв. Армије РБиХ са Игманског платоа ка Трнову и издијања у долину ријеке Дрине;
6. Садејствовати Дринском и Херцеговачком корпусу у блокади и контроли муслиманских енклава у долини ријеке Дрине“ (Kovačević, 2018, p. 149).

Према томе, стратегијска улога јединица ВРС на сарајевском фронту била је првенствено везана за одбрану територије која се сматрала дијелом српског етничког простора, али и за спречавање спајања муслиманских¹ снага из њихових дијелова градске зоне са снагама које су држале спољни прстен стратегијског фронта на прилазима Сарајеву из источне и централне Босне, долине Неретве и Подриња. Блокирањем бошњачких војних снага из урбаног дијела Сарајева онемогућавало се њихово учешће на другим дијеловима ратишта. Руководство Републике Српске је у више наврата јасно истицало да борбе у Сарајеву, између осталог, имају за циљ да вежу веома бројне бошњачке јединице, да не би прешле на неки од других фронтова. Одбраном Грбавице, Враца, Неџарића, дијела Добриње, Лукавице, Илиће, Рајловца, те сарајевских насеља у мјесним заједницама општине Центар у Пионирској долини (Бетанија, Мрковићи и Нахорево), као и рудних општина - Илијаш и Вогошћа, испуњаван је дефанзивно-стратегијски циљ војног и политичког руководства Републике Српске о подјели Сарајева, који је био актуелан током комплетног трајања рата (Ković, 2015).

Припреме Армије РБиХ за операцију „Текбир“²

Планина Трескавица била је поприште великих борби током маја и почетка јуна мјесеца 1995. године. На овом прилично неприступачном терену снаге Армије РБиХ покушавале су остварити успјех, који би им омогућио знатно повољнији стратешки положај на том дијелу ратишта. Заузимањем платоа Трескавице са доминантним котама почетком јуна, бошњачке снаге су у изузетно тежак положај довеле припаднике Војске Републике Српске у ширем рејону Трнова и Калиновика, што је имало знатан утицај и на сарајевско ратиште (Janjić, 2017). У питање је била доведена и сигурност стратешки веома важног пута за српску страну: Сарајево – Трново – Калиновик (Šadinlija,

¹ Овај термин користићемо у раду када помињемо дешавања везана за период прије јесени 1993. године, када је установљено да се дотадашњи Муслимани почињу изјашњавати као Бошњаци, па ћемо за вријеме када се одвијала операција коју истражујемо користити термин Бошњак, односно бошњачки.

² Текбир је арапски израз којим се велича Алах. У исламском свијету се користи веома често, у различитим приликама.

2020). Све ово је значајно поправило ситуацију за јединице Армије РБиХ пред нови, веома изазован, период током љета 1995. године.

Један од кључних циљева рата за бошњачку страну био је прекид „опсаде Сарајева“. Политичко и војно руководство у Сарајеву је очекивало да би им успјешно рјешење ратне ситуације у овом граду омогућило да значајан број својих трупа пошаљу на различита ратишта широм земље, за шта су очекивали да би им донијело коначну побједу у рату. Алија Изетбеговић, председник Предсједништва РБиХ, које је било и Врховна команда Оружаних снага РБиХ, позвао је највиши командни кадар Армије 19. маја 1995. године и том приликом наредио да се у што краћем временском периоду приступи извођењу операције „деблокаде Сарајева“. Он је на том састанку захтијевао потпуну „деблокаду Сарајева“, а не само отварање коридора ка граду. Том приликом Изетбеговић није уважио примједбе команданта Генералштаба Армије РБиХ, генерала Расима Делића, који је сматрао да војска још није довољно спремна за извођење једне такве акције (Ћекић et al., 2017). Ово је једно у низу свједочанстава о пресудном утицају Алије Изетбеговића на најважније политичке, али и војне одлуке за бошњачки народ током рата.

У дјелу *Balkan battlegrounds*, чији је издавач ЦИА (Америчка обавјештајна агенција, прим. аут.), операцији извођеној у јуну и јулу 1995. године на сарајевском ратишту посвећена је изузетно велика пажња. Помињући околности које су довеле до извођења ове операције, истакнута је бројчана надмоћ бошњачких снага, али и постојање спољног обруча око СРК. Наведено је да је 1. корпус Армије РБиХ располагао са 26.000 војника у урбаном дијелу града, као и око 33.000 војника на положајима око јединица СРК. Са друге стране, истакнуто је да је СРК располагао са 13.000 војника. Према мишљењу аутора овог дјела, бошњачко војно и политичко вођство сматрало је да би „пробијање опсаде у Сарајеву“ осим војне користи утицало и на прилично пољуљани морал код њихових снага. Осим тога, западним силама се хтјело показати да су снаге Армије РБиХ и даље у борби, те да не треба сумњати у њене могућности (CIA, 2002).

Већ за десет дана у Генералштабу Армије РБиХ припремили су заповијест и другу документацију за сарајевску операцију, која је добила назив „Т“, односно „Текбир“. У Тарчину, смјештену западно од Сарајева, у ноћи 28/29. маја 1995. године, командант Генералштаба Армије РБиХ генерал Расим Делић саопштио је потчињеним командантима одлуку о извођењу ове операције, као и о ангажовању јединица у њој. Недуго иза поноћи, 29. маја, он је потписао заповијест за извођење ове операције и уручио је командантима 2, 3, 4. и 7. корпуса, представницима 1. корпуса, Оперативне групе Генералштаба Армије РБиХ, као и министру за унутрашње послове РБиХ. Свему овоме присуствовао је и Алија Изетбеговић (Ћекић et al., 2017).

У поменутој заповијести истакнуто је да снаге СРК на сарајевском ратишту просјечно броје око 15-17.000 војника, а у овај број убрајали су и једи-

нице МУП-а РС, као и јединице за специјалне намјене из састава Војске Југославије, које су по мишљењу командног кадра Армије РБиХ дјеловале у склопу СРК. Ипак, у заповијести се признаје да су српске снаге на овом дијелу ратишта углавном попуњене од домицилног становништва, а посебно се истиче да је ово становништво изузетно привржено политици руководства РС на Палама. По мишљењу Генералштаба Армије РБиХ, јединице СРК представљале су „најекстремнији дио ВРС“. У Генералштабу Армије РБиХ је процијењено да у моменту састављања заповијести српске снаге броје око 15.000 војника на сарајевском ратишту. Истицали су да без помоћи „са стране“ јединице СРК нису у могућности да даље држе постојеће положаје, иако њихова обученост није негативно оцијењена (Delić, 1995, Мај 29).

Предвиђено је било да ова офанзива буде највећа нападна операција муслиманске/бошњачке стране у комплетном рату. Донесена је и одлука да она буде комбинација акције изнутра, тј. из урбаног дијела Сарајева, али и напада на СРК извана, тј. из спољног обруча. План Армије РБиХ је предвиђао да у овим дејствима буду ангажоване снаге из најмање 4 корпуса, што је свједочанство о комплексности замисли бошњачког војног руководства, али и важности која се придавала овим борбеним дејствима. Због свега наведеног, операција „Текбир“ представљала је значајан изазов командним структурама, али и борцима у јединицама Армије РБиХ (Lozo, 2018).

У заповијести за извођење операција „Текбир“ истакнуто је нејединство политичког руководства у Републици Српској, а посебно је наглашен проблем регионализма у политичком дјеловању српског народа западно од ријеке Дрине. Такође, у заповијести се разматрало и продубљење сукоба између војног и политичког руководства у Републици Српској, а помињао се и негативан став међународне заједнице према политичким ставовима српског руководства везаним за разрјешење југословенске кризе. Наведени проблеми српске стране представљени су као олакшавајућа околност за Армију РБиХ приликом извођења нападне операције у ширем рејону Сарајева. Одлучено је да то буде комбинована нападна операција здружених састава Армије РБиХ. Главне снаге за извођење ових борбених дејстава биле су груписане у зони одређеној линијама: десно Кисељак – Игман (Трешњево брдо тт 1325) и лијево Чемерска планина – Вогошћа. Помоћне снаге биле су груписане на правцима: Страиште – Јабланица – Крупац, Округлица – Нишани – Врхови, Бакићи – Градина – Чаушево брдо – Врхови. Неки од циљева били су: да се јединственим и обухватним нападом с крила и бокова раздије одбрана снага ВРС на помоћним правцима, пресијеку главни путни правци које користе српске снаге на сарајевском ратишту, те да се вежу српске снаге ангажоване на унутрашњем дијелу сарајевског ратишта, као и интервентне снаге по дубини. Кључни циљ је био да се главним снагама у овој нападној операцији изврши пробој на више праваца и овлада најважнијим објектима. Након тога, предвиђено је било да се једновременим дејством снага из окружења,

снага са фронта и убачених снага продужи напад ради што хитнијег спајања са снагама из Сарајева бар на једном правцу. Тиме би за бошњачку страну дошло до толико жељене „деблокаде Сарајева“ (Delić, 1995, Мај 29).

Задатак за напад добиле су јединице 3. (Зеница), 4. (Мостар) и 7. (Травник) корпуса Армије РБиХ, као и дио јединица 1. корпуса, док се дио снага 2. (Тузла) корпуса налазио у резерви у случају потребе за ангажовањем. Овим снагама за напад придодате су још и Гардијска бригада, као и лахка бригада „Црни лабудови“ (Čekić et al., 2017).

Ова операција је била замишљена као велики стратешки подухват за снаге Армије РБиХ. Та намјера се може препознати и по броју ангажованог људства за њено извођење. Одређено учешће у овој операцији имало је чак пет корпуса Армије РБиХ. Укупна снага окупљене силе била је око 46.000 официра и војника, уз подршку 24 тенка, 43 артиљеријска оруђа и 406 врста разних минобацача. На другој страни, СРК је са јединицама МУП-а РС које су му биле подршка у борбу могао повести 17.500 људи, 41 артиљеријско оруђе, 132 минобацача и 24 тенка (Kovačević, 2018).

У команди СРК имали су одређена сазнања о бошњачким припремама за напад. Услед тога, предузете су адекватне мјере припреме за борбено дјеловање, а командни кадар је нарочито инсистирао на томе да се смирено дочека напад ратног противника (Milošević, 1995, Јун 13). Одјељење за обавјештајно-безбједносне послове при команди СРК успјело је да сазна мноштво детаља о покретима, груписању, али и намјерама трупа Армије РБиХ. Постало је јасно да предстоје одсудне борбе на сарајевском ратишту. (Ligonja, 1995, Јун 13).

У бошњачким редовима су настојали да за ову операцију ангажују и хрватске снаге. Управо због тога, у Травнику су се 9. јуна 1995. године састали предсједник Федерације БиХ Крешимир Зубак и њен потпредсједник Ејуп Ганић. Истим поводом састали су се и генерали Расим Делић и Тихомир Блашкић, начелник штаба ХВО-а. На састанку је договорано учешће снага ХВО-а из Кисељака у предстојећој операцији. Представници хрватске стране на овом састанку, Зубак и Блашкић, дали су само начелну сагласност за учешће јединица ХВО-а у овим дејствима, па је руководство Армије закључило да у команди ХВО-а нису спремни значајније се укључити у ове догађаје (Čekić et al. 2017).

Почетни успјеси снага Армије РБиХ у операцији „Текбир“

Дана 15. јуна 1995. године у 03:00 часа отпочела је бошњачка офанзива на сарајевском ратишту. Извршен је општи напад на спољном прстену, а највећи интензитет борбених дејстава одвијао се на сјеверозападном дијелу ратишта, те на потезу од Олова до Игмана. У команди СРК су били свјесни да је отпочела одлучујућа битка за Сарајево и Републику Српску. Посебно су као значајну чињеницу истicali то што у овој борби имају велику подршку државног руководства. У информацији о почетку сарајевске офанзиве

у команди СРК су нагласили и да је неопходно штедити муницију, с обзиром на потешкоће око обезбјеђења и дотура исте (Dragičević, 1995, Jun 16).

Припадници 7. муслиманске бригаде 3. корпуса Армије РБиХ успјели су већ првог дана напада извршити продор кроз линије одбране ВРС на Равном Набожићу, који доминира над простором Илијаша и Вогошће (Dimitrijević, 2023). Истог дана, бошњачке снаге су на хаџићком правцу напада заузеле Гунчар и Вис, који су враћени под контролу ВРС још у току истог дана. На више других тачака напада извршена су 15. јуна помјерања у корист бошњачке стране, али су у већини случајева ти положаји враћени у року од пар сати од стране српских формација (Vujašin, 1995, Jun 15). Првог дана напада, Алија Изетбеговић је у вечерњем Дневнику ТВ Босне и Херцеговине обавијестио ширу јавност да је отпочела „деблокада Сарајева“. У том обраћању он је навео и главне правце напада (Šekić et al., 2017).

Командант Генералштаба Армије РБиХ, генерал Расим Делић био је већ након првог дана борбе свјестан да није остварено планирано изненађење, као и да је српска страна добро припремила одбрану (Dimitrijević, 2023). Дана 16. јуна вршени су жестоки артиљеријски удари по Илијашу и Блажују, а број рањених и погинулих цивила постајао је све већи. Из рејона Ступског дрда вршени су и напади на сарајевско насеље Неџарићи са одређеним успјесима, али су након консолидације српске снаге успјеле поново овладати освојеним подручјем. На трновском правцу напада бошњачке снаге су имале значајније успјехе, с обзиром да су овладале већим бројем села и значајних кота. У рејон Равни Набожић, гдје су вођене жестоке борбе, српским борцима пристигло је 16. јуна појачање у виду Специјалне јединице МУП-а РС. Заузимањем платоа Бистрик-куле јединице Армије РБиХ угрозиле су српским трупама комуникацију преко Златишта, изнад Сарајева. Жестоки напади бошњачких јединица одвијали су се и у рејону фабрике „Претис“ у Вогошћи. Ова фабрика је била од изузетног значаја за намјенску индустрију Српског Сарајева, а тиме и за СРК и ВРС у цјелини. Ни други дан офанзиве ипак није донио преломне успјехе за снаге Армије РБиХ (Sladoje, 1995, Jun 16).

На већини праваца бошњачке офанзиве српски борци успијевали су да задрже своје линије одбране, једино је нешто другачија ситуација била на трновском ратишту. Због губитака у људству и пада територије на овом дијелу фронта, у команди СРК посвећена је била велика пажња овом дијелу зоне одговорности. Ипак, током 17. и 18. јуна настављени су успјеси снага Армије РБиХ на трескавичком и трновском правцу напада (Šekić et al., 2017). Усљед компликације на терену и појединим линијама фронта, 17. јуна 1995. године проглашено је ратно стање на територији Сарајевско-романијског корпуса (Dimitrijević, 2023).

Борби за очување положаја на простору Српског Сарајева током ове операције прикључили су се и борци из 65. заштитног моторизованог пука (даље у тексту: 65. змп.) Главног штаба Војске Републике Српске. Борци из

ове јединице добили су задатак да бране линију Остојићи – Јелишин бор – Пречко поље – Градина, на трновском дијелу фронта. Они су нападани од стране бошњачких снага са положаја на Игману и Бјелашници. Током борби на овом подручју формацијама Армије РБиХ нанесени су значајни губици, али су оне ипак успјеле да потисну снаге 65. змп. Значајан дио борбене групе из овог пука чинили су млади војници, који су на одслужење војног рока отишли у мартовској класи 1995. године и усљед тога нису завршили одговарајућу обуку. Трпили су жестоке нападе са Проскока, па су били приморани да се повуку на резервне положаје. У овим дешавањима 65. змп. имао је значајне губитке, а најжешћу борбу млади борци овог пука водили су у рејону Умчанског платоа, са кога су се повукли према Кијеву³ усљед силне напада бошњачких формација. Припадници ове јединице дали су ипак велики допринос у одбрани српских положаја на трновском ратишту (Latinović, 2023). За изузетну храброст испољену у претходним борбеним дејствима ова јединица је похваљена од стране команданта Главног штаба ВРС, генерала Ратка Младића (Mladić, 1995, Jun 23).

Из извјештаја команде СРК јасно се уочава да је већ током 18. јуна дошло до значајније консолидације у јединицама овог корпуса. Тог дана су у његову зону одговорности пристигле и борбене групе из Источно-босанског корпуса, 1. крајишког корпуса и МУП-а РС (Sladoje, 1995, Jun 18). У жестоким борбама у рејону Равни Набожић и другим значајним тачкама одбране Илијаша и Вогошће српски борци су испољавали изузетну храброст, а сваког наредног дана бошњачке офанзиве морал бораца СРК бивао је све већи. Изузетак је било стање на трновском правцу напада, гдје је значајан број српских положаја пао у руке снага Армије РБиХ. Међутим, бошњачке јединице које су дјеловале на овом правцу нису биле у могућности да овладају Трновом и путном комуникацијом Сарајево – Трново – Калиновик (Šekić et al., 2017).

Снаге Армије РБиХ су, ипак, оствариле значајан стратешки напредак током 18. јуна на овом правцу напада, с обзиром да су успјеле да заузму једну од кључних линија одбране српских формација у овом рејону: Гај – Кукови. Успјеси снага Армије РБиХ, остварени у периоду од 16. до 19. јуна на овом стратегијском правцу, представљали су уједно и највећи територијални напредак за бошњачку страну током операције „Текбир“ (Šadinlija, 2020).

Имајући у виду да ни четвртог дана операције није било предвиђених резултата за снаге нападача, генерал Делић је одлучио да сазове своје команданте на анализу у Какањ (Dimitrijević, 2023). Том приликом генерал Делић је наредио да се јединице које изводе напад прегрупишу на правце у којима су имали почетног успјеха, првенствено у рејону који се налазио у близини путне комуникације Вогошћа – Семизовац – Средње – Олово, као и на трновски стратегијски правац. Међутим, генерал Делић је одустао од те замисли

³ Мјесто је смјештено сјеверно од Трнова, на изузетно значајном саобраћајном правцу за српске формације: Сарајево – Трново – Калиновик.

након што су га командант 4. корпуса Рамиз Дрековић и командант 3. корпуса Мехмед Алагић увјерили да ће њихове јединице у наставку борбених дејстава испунити предвиђене задатке. Војно руководство је због непредвиђено лошег развоја ситуације захтијевало подршку политичког руководства за наставак операције (Џекић et al., 2017).

Напад губи на замаху

Током 19. јуна под контролу ВРС враћени су поједини положаји на Нишићкој висоравни⁴, који су били заузети у претходном периоду. Борбе су поново вођене и око објеката намјенске индустрије, као и касарни. Веома значајни комуникацијски правци за српске снаге Лукавица – Златиште – Пале и Вогошћа – Хреша били су под готово сталним дејством ватре разних калибара, а пут Лукавица – Пале је један краћи период био пресјечен у рејону Осмице, чиме је српској страни била онемогућена комуникација на овом правцу (Vuјasin, 1995, Jun 19).

Дана 21. јуна 1995. године бошњачке снаге су поново кренуле са жестоким нападима на сарајевском ратишту. У тим дејствима успјеле су да издију на комуникацију Олово – Сарајево између Средњег и Љубине. На овом потезу њих су зауставиле снаге Специјалне бригаде МУП-а РС. Припадници Илијашке бригаде су у својој зони одговорности успјешно заустављали продор снаге Армије РБиХ, уз значајне напоре и помоћ цивилних структура (Dimitrijević, 2023). Морал бораца СРК у том периоду био је на завидном нивоу, посебно због тога што су се њиховој борби прикључиле и борбене групе из осталих корпуса ВРС, као и припадници МУП-а РС. Нарочито велики морални значај за борце СРК имао је долазак веће групе војних обвезника из Савезне Републике Југославије на сарајевско ратиште. Најзначајнији проблем за јединице СРК у том тренутку представљало је то што је дјеловањем бошњачких снага пресјечен пут Кијево – Трново, чиме је српским формацијама блокирана комуникација Сарајево - Трново (Milošević, 1995, Jun 22).

Јединице Армије РБиХ успјеле су 22. јуна да овладају објектима Чардак и Крагујевац на платоу Трескавице. Међутим, њихов успјех је трајао веома кратко. Већ два дана касније, снаге ВРС успјеле су да поново овладају овим објектима. Осим тога, јединице СРК су отпочеле и процес формирања одбране на правцу Кијева, стратешки изузетно значајног подручја. Такав потез је био изнуђен претходним неуспјесима на трновском правцу (Šadinlija, 2020).

Нови састанак руководства Армије РБиХ и ХВО-а одржан је 24. јуна. Том приликом су представници ХВО-а поново обећали да ће се укључити у борбе везане за сарајевску операцију. Назначено је било да би ове јединице требале бити укључене у борбе према Ступу и Блажују. Ипак, оне све до краја операције нису биле директно укључене у борбена дејства. На другој страни, српске

⁴ Смјештена у рејону пута Сарајево – Олово.

снаге су се припремале за контраудар, у коме су намјеравале под своју контролу вратити претходно изгубљене положаје. Знајући за такве намјере ВРС, бошњачке снаге су вршиле припреме за одбрану освојених положаја, нарочито оних на трновском и трескавичком правцу (Ћекић et al., 2017). Према обавјештајним изворима српске стране, ситуација за снаге Армије РБиХ у Сарајеву је била изузетно лоша. Проблеми су били изазвани великим губицима у претходним борбеним дејствима, али и страхом од контраофанзиве ВРС (Lugonja, 1995, Jun 26).

Српска страна је отпочела са извођењем контраудара на дан крсне славе ВРС – Видовдан, 28. јуна 1995. године. Истог дана вођене су жестоке уличне борбе у рејону сарајевског насеља Ступ. Успјешан продор српских снага ка Ступској петљи одвијао се уз помоћ оклопних и маневарских јединица. Ослобођени су објекти: Гушића хала („Бетонара“) и Хемијска чистиона. Тим акцијама је у потпуности била угрожена одбрана Ступа за бошњачку страну. Због тога су јединице Армије РБиХ вршиле серије напада како би под своју контролу вратиле ове објекте, а нарочито „Бетонару“, у чему су успјеле тек 2. августа исте године (Šadinlija, 2020).

Команду СРК изненађивала је упорност бошњачких јединица, које су 15 дана нападале на српске положаје готово без престанка, иако у тим дејствима нису имале значајнијег успјеха. Међу борце Армије РБиХ током 29. и 30. јуна довођене су свјеже снаге из Какња у рејон Високог и Брезе, а потом су оне упућиване у зону борбених дејстава. Осим готово константних напада на спољном обручу, бошњачке јединице нападале су без већих пауза и српске положаје у урбаном дијелу Сарајева. Са друге стране, тих дана су јединице СРК вршиле офанзивна дејства у циљу повратка изгубљених положаја на трновском ратишту, те у зони Трескавице (Milošević, 1995, Jun 29).

По мишљењу аутора дјела *Balkan battlegrounds*, већ 28. јуна 1995. године могло се јасно видјети да је бошњачка нападна операција „Текбир“ у ширем рејону Сарајева пропала (СИА, 2002). Посљедњих дана јуна снаге СРК успјеле су и да врате дио изгубљених положаја на трновском правцу (Ћекић et al., 2017). Истовремено, жестоке борбе су се водиле и у рејону Трескавице. Услед тешке ситуације за српске јединице почетком јуна на том простору, у Команди Херцеговачког корпуса (даље у тексту: ХК) одлучили су да формирају Комбиновану херцеговачку бригаду, која би била упућена на ово ратиште. Гатачка бригада је добила задатак да издвоји групу од 300 бораца (Popara et al., 2017). Она је иначе током рата и функционисала као интервентна јединица ХК (Vulić, 2024). Комбинована бригада ХК је провела мјесец дана у борбама на Трескавици, све до 12. јула 1995. године. У првим данима јула борбена група Гатачке бригаде постигла је значајне успјехе на овом простору. Тада су снаге ВРС успјеле овладати значајном котом Љељен на Трескавици (Popara et al., 2017).

Даљи планови руководства Армије РБиХ били су усмјерени ка превоју

Рогој, изузетно значајној тачки српске одбране на трновском ратишту. Услед таквих намјера, поново се тежиште борбених дејстава у операцији „Текбир“ помјерило ка планини Трескавици. Шира замисао бошњачког војног руководства била је да се заузму Рогој и Трново, као и да се овлада југозападним падинама Јахорине, стварајући услове за продужетак нападах акција ка Сарајеву. Замишљено је било да се ове бошњачке снаге споје са оним јединицама које су требале овладати комуникацијом Требевић – Враца – Лукавица, а затим и сјеверозападним падинама Требевића. Ова широко замишљена акција довела би српске снаге на Грбавици у окружење, а потпуно би промијенила и општу ситуацију на сарајевском ратишту. Планирано је било да извођење ове акције отпочне 15. јула (Ћекић et al., 2017).

У бошњачким редовима посвећивана је велика пажња дешавањима на трновском правцу, с обзиром да би у случају заузимања Трнова снаге Армије РБиХ успјеле пресећи комуникацију Српског Сарајева са Херцеговином. Осим тога, простор у ширем рејону Трнова био им је од изузетне важности и због споне са Гораждем, а с обзиром да је један од главних задатака муслиманских/бошњачких снага током комплетног рата било обезбјеђивање комуникације између њихових положаја у Сарајеву и Горажду (Maunaga, 1995). У овим својим настојањима снаге Армије РБиХ нису оствариле очекивани резултат током операције „Текбир“, јер није дошло до значајнијег помјерања линија фронта. Током ових борбених дејстава, јединице 4. корпуса Армије РБиХ успјеле су да се приближе Трнову и Калиновику, али не и да овладају тим простором, што је довело до слома свих њихових планираних замисли (Dimitrijević, 2023).

Нови састанак бошњачког руководства организован је поново у Какњу 10. јула. Том састанку су присуствовали Алија Изетбеговић, генерал Делић, начелник Генералштаба Армије РБиХ генерал Енвер Хаџихасановић, команданти корпуса, као и министар за унутрашње послове Бакир Алиспахић. Кључни предмет разговора била су дешавања у операцији „деблокаде Сарајева“. На састанку је закључено да није остварен постављени циљ, али да су постигнути почетни успјеси који уз прегруписавање јединица, као и материјалну и политичку подршку, могу осигурати даље напредовање њихових формација. Осим тога, закључено је и да су српске снаге са успјехом изводиле борбена дејства, али да су им исцрпљени потенцијали у људству. Изражено је и увјерење да од упорности снага Армије РБиХ зависи када ће доћи до слома јединица ВРС на сарајевском ратишту. У складу са постигнутим договором на овом састанку у Какњу, јединице 7. корпуса премјештене су на трновско-трескавички правац. Оне су заједно са снагама 1. и 4. корпуса требале кренути у напад на овом подручју већ 19. јула 1995. године (Ћекић et al., 2017).

Према постигнутом договору, ове формације Армије РБиХ отпочеле су са нападним дејствима на поменутом правцу 19. јула. Овај напад није дао жељене ефекте за бошњачку страну, иако су заузети поједини објекти који су

били под српском контролом – Крагујевац, Хум, Чардак, Челина (Milošević, 1995, Jul 21).

Док су извођена борбена дејства на трновском правцу, руководство Републике БиХ одржало је у Сплиту 22. јула састанак са руководством Републике Хрватске. На овом састанку је договорена сарадња Армије РБиХ, Хрватске војске и ХВО-а, а планирано је и заједничко офанзивно дјеловање. Првенствено, ту је било ријечи о нападу на српске положаје у Босанској Крајини, гдје је договорено синхронизовано дјеловање. Овом *Силијском декларацијом* Хрватској војсци је формално омогућено борбено дјеловање на територији Босне и Херцеговине, а све у циљу агресије на Републику Српску. Тиме се покушало легализовати стање у коме су снаге ХВ већ дјеловале на појединим подручјима у БиХ (Nikolić, 2023; Marijan, 2007). Постало је очигледно да сарајевска операција више не представља никакав приоритет, већ се главно поприште ратних дешавања помјерило ка западу. Међутим, борбе на сарајевском ратишту и покушаји „деблокаде Сарајева“ настављени су све до краја јула (Šekić et al., 2017).

Бошњачки напади настављени су готово на свим правцима сарајевског ратишта, али се по интензитету поново издвајао трновско-трескавички правац. Значајну улогу у одбрани српских положаја поново су на овом простору одиграле снаге Комбиноване херцеговачке бригаде и њој придружене борбене групе Гатачке бригаде, која је 23. јула добила задатак да изводи офанзивна дејства на котамма Чардак, Крагујевац и Челина (Popara et al., 2017). Јединице из састава Херцеговачког корпуса посебно су се истакле у ослобађању коте Чардак (Dimitrijević, 2023). У офанзивним дејствима крајем јула 1995. године српске формације су, након више узастопних напада, успјеле ослободити и коту Челина (Šekić et al., 2017).

Оправдано се може сматрати да је пораз снага Армије РБиХ на Лучеву на Трескавици, који се догодио крајем јула 1995. године, означио и крај бошњачке офанзиве започете 15. јуна, односно крај операције „Текбир“. У борбама на Лучеву прво су биле пробијене линије одбране снага ВРС, али је у српском контранападу ова позиција враћена, а напад бошњачких снага заустављен. Овај контранапад извео је извиђачко-диверзантски одред СРК – *Бели вукови* (Dimitrijević, 2023).

Исходи операције

Један од основних разлога за прекид ове нападне операције представљали су велики губици у бошњачким редовима (Jurišić et al., 2022). У дјелу *Balkan battlegrounds* наводи се да су снаге Армије РБиХ од половине јуна до половине јула имале око 1.000 погинулих и око 3.000 рањених током ове операције (CIA, 2002). Знатно другачији подаци о овом питању могу се наћи у монографији 1. корпуса Армије РБиХ, гдје се наводи да је бошњачка страна имала 317 погинулих и 604 рањена борца, при чему је знатна већина припадала управо

1. корпусу (Čekić et al., p. 324).

Након неуспјеха ових нападних борбених дејстава, дошло је и до одређених кадровских промјена у јединицама Армије РБиХ. Већ 16. августа, на мјесту команданта 1. корпуса Вахида Каравелића наслиједио је бригадир Неџад Ајнаџић (Šadinlija, 2020). Такав потез представљао је и директну потврду неуспјеха снага Армије РБиХ у претходним догађајима на сарајевском ратишту. Поменути Ајнаџић у свом дјелу *Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva* доноси податке о броју погинулих припадника 1. корпуса Армије РБиХ током 1995. године. Убједљиво највећи број његових припадника страдао је током јуна и јула поменуте године, односно управо током извођења операције „Текбир“ (Ајнадџић, 2012). У јуну је страдало 180 бораца 1. корпуса, а у јулу 147 његових припадника (Ајнадџић, 2008).

Узимајући у обзир ток борбених дејстава, значајан број аутора наводи да је операција *Текбир* трајала до краја јуна 1995. године. Роберт Дониа, један од аутора из западних земаља који се понајвише бавио овом и сличним темама, наводи да је офанзива Армије РБиХ окончана неуспјешно 28. јуна (Donia, 2006). Управо су тога дана српске снаге успјешно започеле контраофанзиву, па се ови наводи поменутог аутора могу узети као дјелимично оправдани.

За боље разумијевање теме нашег рада могу послужити и поједине изјаве припадника официрског кора западних земаља који су били упућени у стање на сарајевском ратишту. Једна од таквих је и изјава потпуковника Џима Бакстера: „Офанзива АРБиХ из јуна 1995. године за разбијање опсаде Сарајева била је славна жртва за очување статуса жртве Босне у очима свијета“ (Israeli et al., 2020, p. 650).

У бошњачкој публицистици, али и историографији, тема дешавања у Сребреници из јула 1995. године готово је незаобилазна при писању о било ком догађају из периода Одбрамбено-отаџбинског рата, а такав је случај и када је ријеч о операцији „Текбир“, нарочито због њиховог временског поклапања. Тако се у монографији 1. корпуса Армије РБиХ наводи како је пад Сребренице и Жепе значајно утицао на ток борбених дејстава у операцији „Текбир“ (Čekić et al., 2017). Тиме се војни неуспјех на сарајевском ратишту покушава оправдати догађајима који су услиједили скоро мјесец дана након отпочињања офанзиве у ширем рејону Сарајева, што је став који дефинитивно нема чврсто чињенично утемељене. Изузетна српска одбрана била је дефинитивно један од главних, ако не и кључни узрок слома нападне операције бошњачких снага.

Операција „Текбир“ представљала је велики изазов не само за Српско Сарајево, него и за комплетну Републику Српску (Dimitrijević, 2019). Упркос бројним потешкоћама, снаге СРК успјеле су издржати и одбранити највећи дио својих положаја (Guskova, 2003). Снаге СРК су током ове операције, заједно са јединицама Дринског и Херцеговачког корпуса ВРС, стварале услове за противудар, који је био веома успјешан (Kovačević, 2018). Неопходно је истаћи да су при свему наведеном поднесене и велике жртве. Аутори

дјела *Balkan battlegrounds* процјењују губитке ВРС у овој операцији на око 200 погинулих и 600 рањених (СИА, 2002). Свакако да ове податке треба узети са резервом, мада се и на основу других извора и литературе може закључити да су губици на српској страни високи, али ипак неупоредиво мањи у односу на губитке у јединицама Армије РБиХ. Након операције „Текбир“ дошло је до дјелимичног затишја на сарајевском ратишту, па се може рећи да су у овим борбеним дејствима успостављене линије фронта у Сарајеву, које се неће знатније мијењати до потписивања Дејтонског мировног споразума. Тада је на опште разочарење сарајевских Срба, али и највећег дијела српске јавности, највећи дио Сарајева који се налазио под контролом ВРС био уступљен Федерацији Босне и Херцеговине.

Закључак

Значајан број доступних извора чији су ствараоци ВРС и Армија РБиХ и могућност за њихово укрштање са литературом омогућили су нам да у значајној мјери можемо пратити хронолошки ток догађаја везаних за ову операцију. Документи војне провенијенције испуњени су мноштвом детаља, што је представљало значајну олакшицу приликом истраживања. Посебно драгоцјене податке пружала нам је и документација обавјештајног одјељења СРК. Доступност поменуте грађе даје могућност за настанак већег броја научних радова које би се бавили темама попут ове.

Током највећег дијела рата, српско и муслиманско/бошњачко руководство сматрало је да је сарајевско ратиште најзначајније за остварење ратних циљева обје стране. Јединице ВРС покушавале су да својим дјеловањем допринесу остварењу политичке замисли о подјели града на српски и бошњачки дио, док су јединице Армије РБиХ покушавале створити могућност за преношење борби, али и војних потенцијала, из урбаног дијела Сарајева у остале крајеве Босне и Херцеговине. За остварење такве замисли, бошњачким снагама неопходна је била велика побједа на бојном пољу. Управо због тога је Алија Изетбеговић наредио извођење операције која би означила престанак „опсаде Сарајева“. Руководство Армије РБиХ до детаља је разрадило план о њеном извођењу, а планирано је било да у борбу буду уведене јединице из више различитих корпуса. По броју укљученог људства, сарајевска операција „Т“ или „Текбир“ превазилази све остале нападне операције Армије РБиХ у рату.

Јединице СРК, које су током комплетног рата трпиле жестоке нападе муслиманских/бошњачких снага, имале су информације о припремама Армије РБиХ за напад, понајвише захваљујући раду свог обавјештајног одјељења. То им је у великој мјери помогло у спречавању фактора изненађења. Без обзира на то, јединице Армије РБиХ имале су одређене успјехе првих дана офанзиве на сарајевском ратишту. Нападнуте од знатно бројнијих снага, српске формације извршиле су дјелимично повлачење на појединим секторима фронта. Упркос томе, већ на самом почетку офанзиве руководство

Армије РБиХ увиђало је да њихове јединице не остварују планове предвиђене у заповијести за ову нападну операцију, с обзиром на то да су остварени само дјелимични успјеси на појединим секторима фронта. Најзначајнији успјеси бошњачких снага у овој операцији били су пресијецање важних комуникација за српске формације, као и заузимање дијела територије на трновско-трескавичком правцу. У једном краћем периоду снаге Армије РБиХ су успјеле да пресијеку комуникацију Сарајево – Олово и Лукавица – Златиште – Пале, али су правовременом реакцијом српске јединице успјеле да ријеше поменути проблем.

Већ пар дана након почетка бошњачке нападне операције „Текбир“, јединице СРК су успјеле да се консолидују и под своју контролу врате највећи дио претходно изгубљених положаја. Међутим, проблеми су и даље постојали на трновском правцу, о чему је команда СРК свакодневно извјештавала Главни штаб ВРС. Значајну помоћ јединицама СРК у овој операцији пружиле су снаге МУП-а РС, али и борбене групе упућене из других корпуса ВРС. Тиме ипак није надокнађена велика разлика у бројности између нападача и српских формација које су вршиле дефанзивна дејства. На Видовдан, 28. јуна 1995. године, јединице ВРС кренуле су у извођење противудара на трновско-трескавичком правцу, који је уједно био и најугроженији. У овим дејствима важну улогу одиграле су и јединице Херцеговачког корпуса, које су оствариле значајне успјехе у рејону планине Трескавице.

Упркос бројним покушајима снага Армије РБиХ да током јула промијене ситуацију на фронту у Сарајеву и његовој широј околини, јединице СРК су чврсто држале своје положаје. Њихова дотадашња несаломивост подизала им је додатно борбени морал и давала вјеру у коначну побједу. Вођени таквим осјећањем, српски борци успјели су издржати све насртаје знатно бројнијих бошњачких формација и одбранили Српско Сарајево. Ови догађаји имали су огроман значај и за одбрану Републике Српске. Поменути успјех је веома скупо плаћен, имајући у виду да је велики број бораца положио свој живот за одбрану српских положаја. Са друге стране, губици нападача били су знатно већи. Упркос савременим настојањима да се ова операција представи у нешто другачијем свијетлу, чињенице везане за ова дејства свједоче о потпуном војном неуспјеху бошњачке офанзиве и изузетној одбрани снага ВРС.

Литература

- Ajnadžić, N. (2008). Sociološka analiza poginule boračke populacije u jedinicama odbrambenih struktura u i oko grada Sarajeva. In H. Bećirović (Ed.), *Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995.: referati Okruglog stola održanog 23. novembra 2005. godine* (pp. 121–146). Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Ajnadžić, N. (2012). *Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva*. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo.
- Central Intelligence Agency (CIA). (2002). *Balkan Battlegrounds: A military history of the Yugoslav conflict, 1991–1995* (Vol. I). Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis.
- Čekić, S., Karavelić, V., Ajnadžić, N., Cikotić, S., Hodžić, Š., Smajić, M., & Šadinlija, M. (2017). *Prvi korpus Armije Republike Bosne i*

- Hercegovine*. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Delić, R. (1995, Maj 29). *Zapovijest komandanta GŠA za napad op. br. 1*. Republika Bosna i Hercegovina, Generalštab Armije, Tarčin. Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica (RCIRZ), Elektronska arhiva (EA), Banja Luka.
- Dimitrijević, B. (2019). *General Mladić i Vojska Republike Srpske*. Catena mundi; Institut za savremenu istoriju.
- Dimitrijević, B. (2023). „*Vojska brza kao vjetar“: Vojska Republike Srpske u ratu 1992 – 1995*. (2nd ed.). Arhiv Vojvodine; Institut za savremenu istoriju; Arhiv Republike Srpske i Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske.
- Donia, R. J. (2006). *Sarajevo: biografija grada*. Institut za historiju.
- Dragičević, L. (1995, Jun 16). *Informacija o sarajevskoj ofanzivi*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/05-189. RCIRZ, Banja Luka.
- Guskova, J. (2003). *Istorija jugoslovenske krize (1990-2000)* (Vol. I). Izdavački grafički atelje „M“.
- Izraeli, R., Bezručenko, V., Tanasković, D., Frenč, L., Zakarija Đ., & Bario, P. (2020). *Zaključni izvještaj Nezavisne međunarodne komisije za istraživanje stradanja Srba u Sarajevu od 1991. do 1995. godine*. Independent International Commission of Inquiry on Sufferings of Serbs in Sarajevo Between 1991 to 1995.
- Janjić, Z. (2017). *Nevesinjska brigada u ratu 1992–1995*. Opština Nevesinje; Opštinska boračka organizacija Nevesinje; Udruženje Nevesinjaca u Beogradu.
- Jurišić, D., Obrenović, P., & Vulin, Lj. (2022). *Vojska Republike Srpske*. Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica.
- Kovačević, B. (2018). Uloga Sarajevsko-romanijskog korpusa u zaštiti stanovništva Sarajevsko-romanijske regije. In M. Milutinovic (Ed.), *Uloga starješina VRS u stvaranju i odbrani Republike Srpske tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata* (pp. 135–157). Organizacija starješina Vojske Republike Srpske.
- Ković, M. (2015) *Analiza izveštaja veštaka dr. Roberta Dž. Donie o istorijskim događajima u Bosni i Hercegovini u predmetu „IT-09-92, tužilac protiv Ratka Mladića“*. Onlajn arhiva Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Baza podataka – objedinjeni sudski spisi (OSS), D01369, p. 83–84. <https://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-09-92/ACE138433R0000511042.pdf>
- Latinović, G. (2023). *Zaštitni puk Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (1992–1995)*. Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica; Udruženje “65. zaštitini motorizovani puk Glavnog štaba Vojske Republike Srpske”.
- Lozo, P. (2018). Muslimanske ofanzivne akcije na području Sarajeva – suprotstavljeni narativi. In P. Lozo (Ed.), *Republika Srpska u Odbrambeno-otadžbinskom ratu: istorijski pregled* (2nd ed., pp. 157–185). Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica.
- Lugonja, M. (1995, Jun 13). *Saznanja*. Komanda SRK, Odeljenje za obaveštajno-bezbednosne poslove, str. pov. br. 20/06-1-197. RCIRZ, Banja Luka.
- Lugonja, M. (1995, Jun 26). *Obaveštajna saznanja*. Komanda SRK, Odeljenje za bezbednosno-obaveštajne poslove, str. pov. br. 20/06-1-225. RCIRZ, Banja Luka.
- Marijan, D. (2007). *Oluja*. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Maunaga, G. (1995, Jun 25). Samoubilački muslimanski potezi. *Srpska vojska*, 30(IV), 4.
- Milošević, D. (1995, Jul 20). *Aktiviranje delova fronta, naređenje*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-258. RCIRZ, Banja Luka.
- Milošević, D. (1995, Jun 13). *Najava ofanzivnih dejstava neprijatelja*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-209/2. RCIRZ, Banja Luka.
- Milošević, D. (1995, Jun 22). Redovni borbeni izveštaj sa stanjem u 17.00 časova. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-187. RCIRZ, Banja Luka.
- Milošević, D. (1995, Jun 29). *Redovni borbeni izveštaj sa stanjem u 17.00 časova*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-194. RCIRZ, Banja Luka.
- Mladić, R. (1995, Jun 23). *Pohvala za hrabro držanje i ostvarene uspehe u slamanju muslimanske ofanzive*. Glavni štab Vojske Republike Srpske, int. br. 07/21-283. RCIRZ, Banja Luka.
- Nikolić, K. (2023). *Krajina 1991.-1995*. Fraktura; Srpsko narodno vijeće.
- Popara, N., Aleksić, R., Aleksić, Š., Aćimović, G., Boljanović, S., Vujović, M., Vučinić, T., Grubač, R., Gušić, N., Danilović, R., Đogo, S., Žerajić, R., Janjić, Z., Jungić, M., Kovač, M., Lalović, D., Lalović, M., Lugonja, Z., Ninković, P., ... & Šegrt, N. (2017). *Hercegovački korpus: prilozi za monografiju*. SPKD „Prosvjeta“ Bileća.
- Radinović, R. (2004). *Laži o sarajevskom ratištu*. Svet knjige.
- Sladoje, Č. (1995, Jun 16). *Redovni borbeni izveštaj sa stanjem u 17.00 časova*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-178. RCIRZ, Banja Luka.
- Sladoje, Č. (1995, Jun 18). *Vanredni borbeni izveštaj sa stanjem u 08.00 časova*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-181. RCIRZ, Banja Luka.
- Šadinlija, M. (2014). Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992-1995. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, XVII(3), 355–382. https://www.academia.edu/7170400/Prsten_za_glavu_a%C5%BE-daje_Sarajevo_u_strate%C5%A1kim_ciljevima_Republike_Srpske_1992_1995
- Šadinlija, M. (2020). *Za Sarajevo, za Bosnu svoju. Od 13. novosarajevske do 111. Viteške brdske brigade* (2nd ed.). Udruženje “1. Slavna – Viteška brigada”.
- Vujasin, M. (1995, Jun 15). *Vanredni borbeni izveštaj sa stanjem*

- 11.00 časova. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-174. RCIRZ, Banja Luka.
- Vujasin, M. (1995, Jun 19). *Redovni borbeni izveštaj sa stanjem u 17.00 časova*. Komanda SRK, str. pov. br. 20/04-1-183. RCIRZ, Banja Luka.
- Vulić, G. (2024). *Borbena dejstva Hercegovačkog korpusa VRS 1992. godine*. Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica.

